

La lluita de soviètics i japonesos per les illes Kurils

L'arxipèlag inquietant

El final de la Segona Guerra Mundial comportà un preu per al Japó, les illes Kurils passaren a dependre de l'URSS. 50 anys després, a Tòquio, Gorbatxov n'ha hagut de parlar a tota hora.

Quan l'avioneta d'Aeroflot s'acosta a l'illa de Kunaixir, s'imposa el sentiment d'haver arribat a la fi del món. Onades d'escuma bramulen contra la costa espadada. Ni carreteres, ni pobles, ni senyals de presència humana no animen aquesta terra desolada, coberta de neu. L'avioneta vola sobre un volcà que fumeja. Als peus de la muntanya, dos estanys: l'un és gelat, l'altre bull.

Les Kurils formen l'extrem oriental de la Unió Soviètica, i són un dels territoris més desconeguts del món. Fa desenes d'anys que amb prou feines s'hi acosta cap estranger, i només amb una autorització especial podien els ciutadans soviètics traure el cap en l'arxipèlag. Ben mirat, ¿qui i per què voldria visitar aquestes illes?

L'avioneta aterra en una pista de plaques de ferro, al mig d'un campament militar. Quatre antenes de radar gegantines giren sota un cel espès i gris; uns helicòpters planen sobre la vall. Dins de garites de fusta uns soldats solitaris, amb la baioneta calada, contemplen una superfície plena de bidons de gasolina.

La capital de l'illa, Iujno-Kurilsk, és 32 quilòmetres més al nord. No hi mena cap carretera. El jeep passa per un camí fangós que, després de travessar un bedollar minúscul, va seguint la mar. Sobre la negra platja hi ha incomptables desferres de naufragis que la mar ha escopit.

Més a prop de la població, la platja és tota sembrada de carcasses de camions, grues rovellades, erugues i tancs. Com si hi hagués tingut lloc una batalla perduda: la lluita per aixecar un bastió del socialisme.

La població edificada pels pioners soviètics, dalt d'un turó sobre el mar, no és sinó un conjunt de barracons de fusta amb teulades de quitrà. Ni un monument, ni un campanar no s'alcen al cel.

Gorbatxov al Japó.

Només tres xemeneies escupen el seu sutge negre. Grans sots a terra, obres inacabades, males herbes arreu, galledes d'escombraries per terra: vet aquí el que s'ofereix onsevulga a la vista. Fins i tot els pals de la llum, on es posen els corbs, són torçuts i migcauen.

Entorn de cada casa s'aixeca una reixa de fusta esbotzada, coberta d'herbotes,

de fang, de brutícia. Unes poques figures ben tapades s'afanyen per les passes col·locades sobre el fang. Post el sol, aquest món s'enfonsa en la foscuria. Només els llums de la fàbrica de conserva de peix il·luminen la nit, i se senten els crits dels corbs: la veu de les Kurils.

“Si els japonesos recuperen aquestes illes, la primera cosa que hauran de fer és

llançar-ho tot. No hi ha res que es pugui aprofitar" —diu un jove a la cantina de l'hotel Magnòlia, un barracó pudent on només serveixen pa i algues enllaunades.

Kunaixir és una de les quatre illes Kurils que Tòquio reclama fa desenes d'anys a la Unió Soviètica. Ara, segons els soviètics, les illes Kurils formen part de l'URSS, a conseqüència de la Segona Guerra Mundial. Però el Japó no les reconeix. Aquesta pugna territorial ha impedit fins avui que aquests dos països

una illa, Paramuixir, és generalment habitada. A Urup, al mig de l'arxipèlag, hi ha un assentament d'un centenar de persones.

Al sud el clima és més benigne i hi ha tres illes habitades: uns 25.000 russos viuen a Iturup, Kunaixir i Xikotan. Són justament aquestes tres illes les que reclamen els japonesos, a part el grup de les Habomai, format per set illots.

L'arxipèlag inquietant, sacsejat pels terratrèmols i fuetejat per les tempestes marines, completament glaçat a l'hivern

llengua *ainu* "home". Així les Kurils serien "la terra dels homes". L'últim *ainu* de les Kurils va morir a Tòquio al 1941.

Aquests penyals inhòspits no espantaren ni aventurers ni conqueridors, tanmateix. Durant segles els mariners occidentals difongueren el mite que les Kurils eren un Eldorado, amb muntanyes d'or. Però la veritat és que els tresors d'aquestes illes són d'una altra mena: la mar de les Kurils és una de les àrees de pesca més riques del món. A mitjan segle XIX russos i japonesos ja van considerar necessari de definir la seva sobirania sobre les Kurils, i al 1855 van establir la frontera entre les illes d'Etorofu i Urup: les Kurils septentrionals serien per als russos, les meridionals per al Japó. Al cap de vint anys van fer un intercanvi. El Japó cedí els seus drets sobre l'illa de Sakhalín i va rebre les Kurils septentrionals. La bandera del sol nipona voleïava, així, sobre tot l'arxipèlag.

Al 1945, durant els últims dies de la Segona Guerra Mundial, els soviètics es van apoderar de les Kurils. Des de les bases de Kamtxatka les van anar conquerint, l'una darrere l'altra. L'última de les Habomai queia el 3 de setembre de 1945 —vint dies després de la capitulació japonesa.

Quan els soviètics prengueren possessió de les Kurils hi vivien 17.945 civils. En tres anys foren tots deportats al Japó. I molts dels russos que ara les habiten temen que no els toqui, igualment, el destí de l'expulsió.

A l'illa de Xikotan, on hi ha uns 7.000 habitants, la gent ja ha aparellat 500 contenidors per enviar les seves coses al continent. "Som moneda de canvi en el joc internacional de Gorbtxov" —diu una treballadora de la conserveria de peix de Krabozavodsk, lloc de crancs.

Les autoritats locals no saben com calmar la població: "Hem demanat més d'una vegada a Moscou què hem de dir a la gent, però fins ara no n'hem obtingut cap resposta" —diu un funcionari del govern local.

Igual que la gent de les altres illes, més de la meitat dels habitants de Xikotan no tenen casa on poder-se refugiar al continent. "Ens haurem d'unir als altres captaires de la Unió Soviètica" —diu Vladímir, un treballador nascut a Xikotan fa 38 anys.

La preocupació pel futur alterna, de totes maneres, amb l'esperança de la indemnització que els japonesos podrien oferir. Els rumors més impossibles co-

negociessin cap tractat de pau per posar formalment fi a la guerra i a la postguerra.

Les Kurils formen un conjunt de 56 illes i illots penyalosos que, al llarg de més de 1.200 kms., van de la península de Kamtxatka a la punta septentrional de l'illa japonesa de Hokkaido. El clima del grup septentrional és tan dur que només

i ofegat de mosques a l'estiu, és objecte de lluita entre Rússia i el Japó des de dos segles.

Quan a principi del segle XIX les expedicions japoneses i russes aterraren a les Kurils, encara hi vivien 2.000 *ainu* —descendents d'un antiquíssim poble misteriós, l'origen del qual resta, encara avui, inexplicat. "Kur" significaria en un

ARXIU

ren per les dues poblacions de l'illa. Hi ha qui creu que cada família aconseguirà un vídeo, un televisor, una nevera i qui sap si un cotxe i tot.

Però també hi ha qui tem que la compensació dels japonesos no se'n vagi directament cap a Moscou, i que ells no en vegin ni un ruble. Uns tercers creuen que, sota els japonesos, podrien continuar vivint i treballant aquí. "Sóc fort, i els japonesos em podrien necessitar" —diu un jove. Un altre opina que "sota el domini de Tòquio potser viuríem millor...", encara que sigui de criats".

Mentre els habitants de Xikotan temen el futur, la gent de Nemuro, la població japonesa de Hokkaido, a l'altra banda de la mar, ja especula sobre el valor del sòl de l'illa. A Nemuro, encara hi viuen alguns dels japonesos deportats de Xikotan al 1948 i els seus successors. I segons la llei japonesa són propietaris de les terres que tenien.

L'origen del problema que avui afecta les Kurils s'ha de buscar a Ialta. El president dels Estats Units, Franklin Roosevelt, pressionà els dirigents soviètics perquè entressin en la guerra contra el Japó. Stalin només s'hi avingué quan, altres beneficis a banda, li van adjudicar les Kurils com a botí. Una teoria, elaborada per historiadors americans, diu que el president nord-americà subestimà el valor estratègic i econòmic de l'arxipèlag, i per això el destí de les Kurils es va decidir en una conferència d'un quart d'hora.

Els historiadors soviètics, en canvi, estan convençuts que Roosevelt sabia molt bé què feia. Volia evitar que durant la postguerra hi hagués alguna aproximació entre el Japó i Rússia i, deixant les Kurils per als soviètics, preparava el terreny de futures tensions. Els nord-americans confirmaren el *Deal 1951*, quan en el seu tractat de pau amb el Japó declaraven que Tòquio "renunciava a tot dret i reivindicació sobre les Kurils".

A l'octubre de 1956 el president Nikolai Bulganin i el primer ministre japonès Ichiro Hatoyama signen una declaració en què els soviètics prometen als japonesos de tornar-los les illes de Xikotan i Habomai en canvi d'un tractat de pau. Però els americans van pressionar Tòquio de seguida perquè no acceptés la proposta soviètica. El secretari d'estat John Foster Dulles, que volia impedir a tot preu una aproximació soviètico-japonesa, va amenaçar els japonesos que els americans no els tornarien l'illa d'Ok-

nawa, si a Tòquio conclouien cap tractat de pau amb Moscou.

En aquell moment els russos estaven tan segurs del pacte que van preparar fins i tot el retorn de les dues illes. A la fi del 1956 l'exèrcit soviètic es retirà de Habomai; els 1.700 habitants que hi havia, van disposar de quatre mesos per establir-se a les altres illes. "Ens deien que a les aigües de Habomai ja no hi havia crancs i que la fàbrica hauria de tancar" —explica Vladímir Prokòfiev, de 63 anys, ara a Sakhalín.

Acabada la carrera de tècnic, Prokòfiev va ser enviat al 1946 a Habomai per treballar a la conserveria de peix construïda pels japonesos. "La vida era duríssima. El pitjor, la soledat i la manca de verdures. L'alcohol era l'única satisfacció" —recorda.

Quan els últims russos deixen Habomai, al maig del 1957, sols la conserveria de peix té corrent elèctric. En dotze anys d'ocupació soviètica només dos edificis nous s'havien afegit als habitatges dels japonesos. Des de llavors el grup de les Habomai és deshabitat. Catorze soldats vigilen la soledat espectral de l'illa.

Moscou només veia en les Kurils una font de primeres matèries i gairebé no féu res per millorar la vida dels seus habitants. Quan, ara, es descorre un poc la misteriosa cortina que ha ocultat durant 45 anys les Kurils, no hi descobrim més secret que misèria i subdesenvolupament.

A totes les illes els dics dels ports són de fusta, igual que els ponts que sovint descansen sobre vells pilars japonesos. Cap transport no comunica les illes entre si. Per anar de Kunaixir a Iturup, només separades per un estret de 30 quilòmetres, cal fer una volta d'uns mil quilòmetres i anar amb avió a Sakhalín. Cap mitjà de transport públic no comunica tampoc les diverses poblacions d'una mateixa illa. Per anar a peu de Iujno-Kurilsk a Golòvnino, a l'illa de Kunaixir, es necessita un dia.

Golòvnino és un dels assentaments més tristos de Kunaixir. En temps dels japonesos aquest port sobrepassava els 5.000 habitants. Avui només hi viuen 240 russos. Al febrer es va cremar la casa del responsable local. I no en poden aixecar una de nova per falta de materials de construcció.

Golòvnino es troba davant mateix del Japó, i les muntanyes de Hokkaido es dibuixen a l'horitzó. Les relacions entre

pescadors japonesos i russos sempre han estat bones. Fa anys que funciona un comerç il·legal entre ambdues bandes. Per Nadal els pescadors japonesos van regalar uns paquets als seus companys de Golòvnino: patates i fideus. "De les patates, en vam fer parts iguals. Set a cada família. I per comptes de menjar-nos-les vam decidir de fer-les servir de llavor aquesta primavera" —diu el responsable local.

"Sóc rus i tinc l'orgull de pertànyer a una raça que ha fet tremolar el món. Em sento avergonyit d'acceptar aquestes patates. ¿On hem anat a parar?" —es demana Vladímir Kúznetsov, de 53 anys, ex-periodista de Tula, a la Rússia central, que per uns articles crítics fou exiliat aquí de paleta, ja fa vint anys. Però què es pot fer si no hi ha gairebé res per menjar? Tots els productes marins pertanyen a l'estat. Peix privat vol dir robari. Els habitants de la costa no gosen ni tenir una barca de rem.

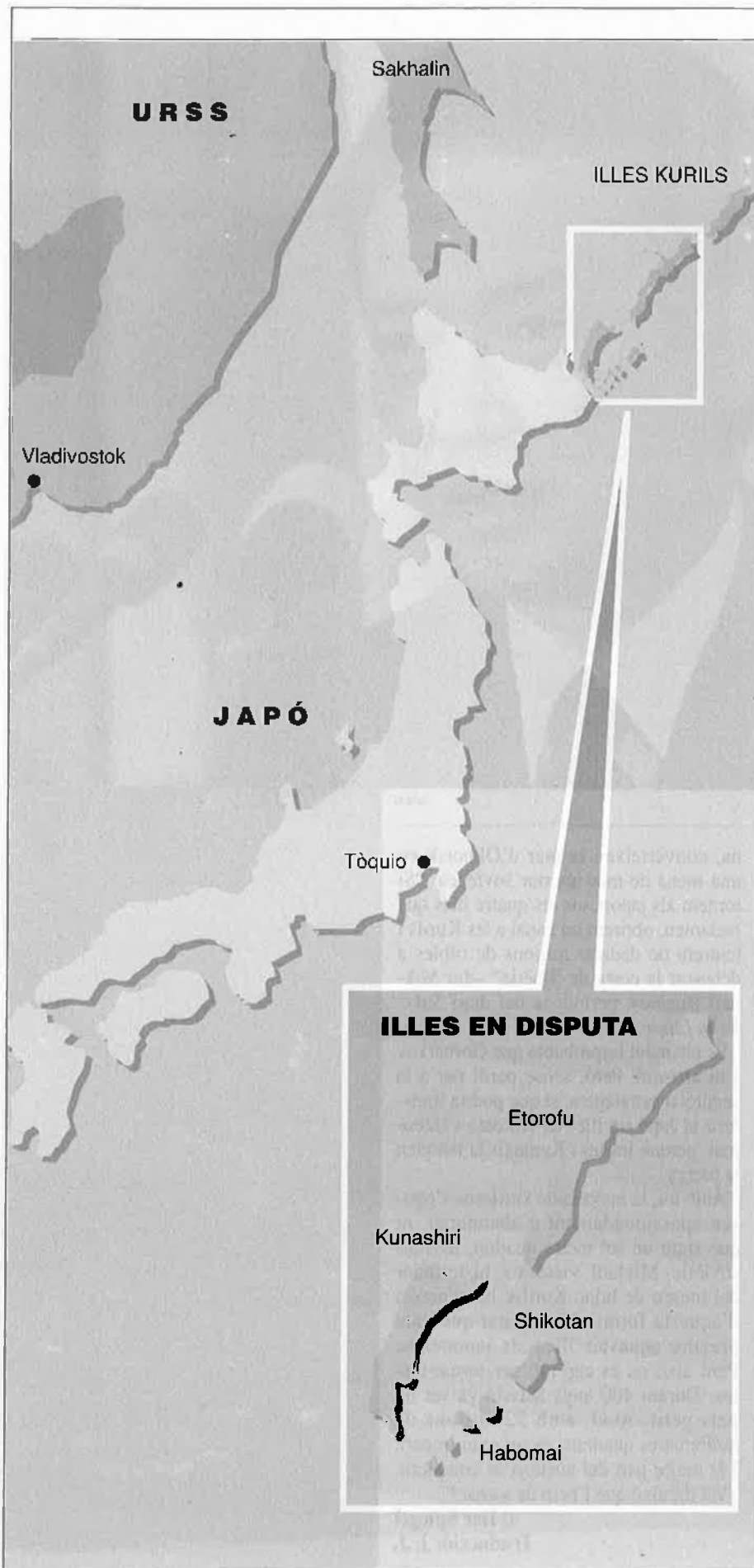
Més encara que en cap altra part de la Unió Soviètica el centralisme, la burocràcia i la manca d'iniciativa privada han ensorrat l'economia de les Kurils. La política de Moscou respecte als habitants de les illes era ben simple: "Vosaltres treballem a les fàbriques de peix; nosaltres ja ens preocuparem de la resta".

Al principi les coses anaven bé. Les illes, on els treballadors de les fàbriques guanyaven quasi el doble del continent, eren proveïdes amb regularitat. Però en aquests últims anys les provisions han escassejat més i més, fins al punt que les poques botigues que hi ha són gairebé sempre buides. Abans de la guerra, els japonesos havien plantat vinyes i síndries a Iturup. Els russos ni ho han provat.

De Kunaixir surten cada any, cap a Moscou, conserves de peix per valor d'uns 80 milions de rubles. Per al presupost de les illes només en tomen set milions. Un cop pagats els sous dels funcionaris, ja no en queda per fer res més.

La conserveria de Iujno-Kurilsk es va cremar al 1983. Per no deixar la producció, treballadors i màquines anaren a parar a un vell porxo. Encara hi són. "Valdria més treballar amb els japonesos que amb els nostres encarregats" —diu amargament un treballador de la conserveria de peix.

A les illes creix la ràbia contra la direcció comunista. La gent se sent doblement traïda: per la vida tan escarrassada que menen i per la por que les seves illes

no siguin abandonades als japonesos.

“Només la nostra debilitat ens farà ajupir a les exigències dels japonesos” —diu Serguei Derbònov, director del periòdic *Na Rubeixe* de Iujno-Kurilsk.

No fa gaires anys que la campanya de Tòquio pel retorn dels “territoris del nord”, com anomenen els japonesos les illes, no prometia gens. Però ara sembla que se n’hagin de sortir.

No va ser fins als anys seixanta que Tòquio tornà a bellugar-se pel retorn de les illes. De totes maneres, el japonès mitjà no s’interessava gaire per aquesta campanya. Certament, les quatre illes figuren, en tots els mapes oficials, dins les fronteres del país, però la majoria de japonesos no en sap ni escriure bé el nom.

A les illes, l’enfonsament del sistema comunista ha modificat també les opinions dels soviètics que les habiten.

En el referèndum del 17 de març els habitants de les quatre illes van ser interrogats sobre el futur de les Kurils, i les autoritats s’alarmaren en veure que poc menys d’una quarta part dels electors votaven per tornar les illes al Japó: “El que els soviètics són capaços de fer, ja ho hem vist. Ara hem de veure què fan els japonesos” —diu la dona encarregada de l’única llibreria de Kunaixir, que també va votar en favor del retorn.

Aquesets “illes conquerides amb sang” com deia Stalin, han estat reconquerides fa temps pel Japó amb l’atracció d’un benestar que aquí ha esdevingut un somni impossible. La fotocopiadora del despatx del responsable local de Iujno-Kurilsk és japonesa, la immensa grua groga que hi ha al mig de la població, també. Els russos de les Kurils contemplen cada dia les imatges dels diversos canals de la televisió japonesa, que capten fàcilment, però sense so. La mar escup les deixalles de la societat de consum japonesa des de Hokkaido. Encuriosida, la gent es passeja per la platja i aplega capsos i envasos de plàstic.

Entre les naus rovellades del gris portinyol de Kitavo, a Iturup, hi ha dues barques de pescar blanques, moderníssimes. També són japoneses i les utilitzen per pescar en aquestes aigües. Les ha adquirides una cooperativa. Els mariners russos proven d’entendre ara com funciona l’ordinador japonès que hi ha a bord i que serveix per trobar el peix.

De les quatre illes, Iturup és la més allunyada del Japó. Aquí la gent no té tanta por del seu futur. El govern planifica una nova ciutat a dalt del turó per

Els kurilesos s'oposen a abandonar territori soviètic.

ARXIU

protegir els habitants de les tempestes marines. Els productius viviers que cada any donen 140 milions de salmons s'amplien més i més. A Iturup els ciutadans han optat per la iniciativa privada. Plaques de color anuncien l'establiment d'una societat anònima per al desenvolupament de l'illa, estimulen els ciutadans a participar-hi i no volen que l'illa torni al Japó.

"Si Gorbaxov abandona aquesta illa al Japó, agafaré el fusell del meu avi i m'amagaré a les muntanyes" –escrivia, furiós, un treballador al periòdic local *El Far Roig*. N'hi ha que atien els militars perquè defensin Iturup contra Moscou i contra Tòquio.

Els militars tenen un gran paper a Iturup. L'única superfície asfaltada de tota les Kurils és a la "Badia de la Balena". La pista, d'on s'enlairen i on aterren impertèrrits els Mig-23, pertany a una de les bases aèries més modernes del sistema defensiu soviètic.

Per als russos la possessió de les Kurils era la coronació de l'esforç que els havia dut cap a l'est. Per a ells, les illes tenen una gran importància estratègica. Situa- des com un escut davant la costa siberia-

na, converteixen la mar d'Okhotsk en una mena de mar interior soviètica. "Si tornem als japonesos les quatre illes que reclamen, obrirem un canal a les Kurils i haurem de dedicar milions de rubles a defensar la costa de Sibèria" –diu Mikhaïl Bugàtev, periodista del diari *Sakhalin Lliure*.

És altament improbable que Gorbaxov s'hi arrisqui. Però, sense perill per a la seguretat estratègica, sí que podria transferir al Japó les illes de Xikotan i Habomai, perquè Iturup i Kunaixir ja tanquen la bretxa.

Amb tot, la majoria de kurilesos s'oposen apassionadament a abandonar, ni que sigui un sol metre quadrat, territori soviètic. Mikhaïl Vissòkov, historiador del museu de Iujno-Kurilsk ho expressa d'aquesta forma: "És veritat que vam prendre aquestes illes als japonesos. Però això no és cap raó per tornar-los-les. Durant 400 anys Rússia va ser un país petit. Avui, amb 22 milions de quilòmetres quadrats, és un gran imperi. I la major part del territori és conquerit. ¿Vol dir això que l'hem de tornar?"

© Der Spiegel
Traducció: J. J.

